

❁ תמצית השיטות ❁

המחלוקת אודות דרך השבתת החמץ נעוצה בשאלה עד כמה עמוק וכוללני הוא איסור החמץ. ובשאלה זו יש לתלות מחלוקת נוספת:

נחלקו חכמים באיסור החמץ: רבי יוסי הגלילי אוסרו באכילה ומתירו בהנאה (פסחים כג, א), ואף בין האוסרים בהנאה מצינו מחלוקת (בירושלמי פסחים פ"ב הלכה א) אם מותר להאכיל חמץ לכלבי הפקר.

למאן דאמר שמותר להאכיל חמץ לכלבי הפקר, החמץ אמנם אסור בהנאה, אולם איסורו הוא רק בהנאה המביאה בסופו של דבר לידי אכילה – כאשר יש לאדם רווח ותועלת ממנה – ולא בהאכלת כלבי הפקר. כלומר, איסור החמץ חל רק "צורתו" ותוארו, כדעת חכמים. ואילו לדעת האוסרים להאכיל חמץ לכלבי הפקר האיסור חל על עצם מציאות החמץ, כדעת ר' יהודה.

לעומת זאת, לדעת ר' יוסי הגלילי איסור החמץ אינו מהותי אלא חיצוני בלבד, בתוארו של החמץ כמאכל אדם בלבד, ולכן הוא אסור רק באכילה אך לא בהנאה.

*

תפקידן של מכות מצרים היה להכות ולשבור את טומאת מצרים, בדומה להשבתת החמץ שאיסורו הוא תולדה מטומאה זו. ולכן גם כאן יש מקום לדון כמה עמוקה היא טומאה זו, וממילא עד היכן צריכה להגיע השבירה.

(א) רבי יוסי הגלילי אומר... לקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו חמישים מכות... רבי אליעזר אומר... כל מכה ומכה שהביא הקב"ה על המצרים במצרים היתה של ארבע מכות... רבי עקיבא אומר... של חמש מכות. (הגדה של פסח. ממכילתא בשלח יד, א)

דעת ר' אליעזר שדי במכה של "ארבע מכות", אשר פוגעת רק בצורתו החיצונית של הדבר המתבטאת בארבעת היסודות שבו, תואמת את שיטת חכמים, שאין צורך לאבד את החמץ לחלוטין, ודי באיבוד צורתו ותכונותיו; ואילו דעת ר' עקיבא, שהמכה מוכרחת להיות "של חמש מכות", כך שתפגע גם בעצם מציאותו של הדבר (ביסוד ה"היולי" שבו), תואמת את שיטת ר' יהודה, שיש הכרח בהשבתה מוחלטת של החמץ.

לעומת זאת, לדעת ר' יוסי הגלילי היתה כל מכה – מכה אחת בלבד, כך שלא פגעה אלא בתואר החיצוני של הדברים כפי שהם כלולים כבר מארבעת היסודות. זאת בהתאם לשיטתו שהחמץ אסור רק באכילה אך לא בהנאה, כלומר שאיסורו הוא חיצוני בלבד.

(ב) נחלקו המדרשים אם גלות מצרים נמנית בין ארבע הגלויות. (ב"ר פ"ב, ד. פט"ז, ד. פמ"ד, טו. שם, יז. ויק"ר ס"פ שמיני. לעומת מגילה כט, א)

לפי השיטה שטומאת מצרים חדרה רק בארבעת יסודות החומר, אך לא ב"חומר היולי"

– היא נמנית בין ארבע הגלויות; ואילו לפי השיטה שטומאת מצרים חדרה גם ב"חומר היולי" – גם גלות מצרים היא בבחינת "היולי" שממנו מסתעפות ארבע הגלויות האחרות.

❁ לדמותם ❁

רבי עקיבא

בן גרים, ולכן דבריו עוסקים גם באלו שיש להכניסם תחת כנפי השכינה, הזקוקים ליציאת מצרים בכל בחינות נפשם. בדקות יותר – מורה על העבודה של תיקון עצם הנפש.

רבי אליעזר

על שם "אלקי אבי בעזרי", שכן אביו מישראל. סבור שבחינת "מצרים" אינה יכולה לחדור אל ההיולי שבנפש, שהוא עצם נפשו של יהודי.